שמות ב

א. „ויאמרי משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים", וביארו רז"ל ב־מדרש[2], וכ"ה בפרש"י[3], שטענת משה „וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" כוונתה „מה זכות יש בידם שאוכל ל־הוציאם" (ובלשון רש"י „מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים").

וע"ז ענה לו הקב"ה „בהוציאך[4] את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה" — כלומר, „מה[5] שאמרת ב־איזה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם".

ויש להבין פירוש המענה „בזכות ה־תורה שהן עתידים לקבל", מה מהני קבלת התורה שלהם בעתיד, לאחרי יציאתם ממצרים, כזכות שעבורה יצאו ממצרים.

והנה בפירושו השני על הכתוב כאן „ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצ־רים תעבדון את האלקים על ההר הזה", כותב רש"י „ד"א[6] כי אהי' עמך וזה ש־תצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצ־רים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת ל־ישראל. ודוגמת לשון זה מצינו[7] וזה לך האות אכול השנה ספיח וגו' מפלת סנ־חריב תהי' לך לאות על הבטחה אחרת שארצכם חריבה מפירות ואני אברך הספיחים". וכתבו המפרשים[8], שזה ש־רש"י מביא „ודוגמת לשון זה", הוא להביא ראי' שהקב"ה תולה הבטחתו בהבטחה אחרת, ואע"פ שאותה הבטחה עצמה עדיין לא נתקיימה. וכ"ה בנדו"ד, דאע"פ שההבטחה דשליחות זו עצמה עדיין לא נתקיימה, וא"כ איך תהי' הבטחת השליחות ראי' ואות על הבטחת קבלת התורה שהיא הבטחה אחרת — הרי ע"ז מביא דוגמא מזה שמצינו ב־ישעי' שהבטחת מפלת סנחריב, לפני קיומה, היתה אות על הבטחה אחרת שהיא ברכת הספיחים.

הרי חזינן מרש"י זה גופא, שזהו דבר חידוש שדבר העתיד להיות (ועדיין לא נתקיימה) יהי' אות וסימן, ולפי זה יוקשה עוד יותר בענין הנ"ל, איך אפ"ל שקבלת התורה שבעתיד היא סיבה על דבר שב־הווה, שהיא הזכות שיש בידם שבגללה יצאו ממצרים.

ב. לכאורה יש לומר, שמטעם זה

---

1) פרשתנו ג, יא.
2) שמו"ר פ"ג, ד.
3) עה"פ ד"ה וכי אוציא.
4) ג, יב.
5) ל' המדרש שם.
6) כ"ה בדפוסים לפנינו (ובדפוס ראשון: לשון אחר), וכן הובא במפרשי רש"י (רא"ם, רע"ב ועוד). אבל בדפוס שני וכו"כ כת"י רש"י (שתח"י) ליתא תיבות ד"א, וכאן מתחיל ד"ה חדש „כי אהי' עמך".
7) ישעי' לז, ל. וראה פרש"י שם*. ועוד.
8) רא"ם, האיל משה (באר היטב), באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דברי דוד (להט"ז), שפ"ח ועוד.

*) ובדפוס ראשון דפרש"י כאן מביא רק הכתוב: וזה גו' ספיח — ומסיים „כמו שפירשתי במקומו". וכ"ה בכמה כת"י רש"י (אף שבכת"י הובא גם הפירוש בהכתוב דישעי', כבדפוסים לפנינו).

שינה רש"י מלשון המדרש: במדרש אי־תא „מה שאמרת באיזה זכות אוציאם ממצרים הוי יודע שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצ־אים משם", ואילו בפרש"י „וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש ליי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים"[10], דזה שלא כתב רש"י „שבזכות התורה" הוא משום שכוונתו לפרש שיציאת בנ"י אינה בשביל זכות שיש להם עכשיו[11], אלא ש„דבר גדול יש לי על הוצאה זו", זאת אומרת[12], שיש לו להקב"ה „דבר גדול", מטרה חשובה וגדולה שבגללה מוציא אותם ממצרים.

[ועפ"ז יש לומר, שבמדרש שנאמר „שבזכות התורה שהן עתידים לקבל על ידך בהר הזה הם יוצאים משם", אין הכוונה, שיש להם עכשיו הזכות של קבלת התורה שלעתיד, שלכן הם ראויים להגאל, אלא „בזכות התורה" בעצם[13], שהתורה היא הנותנת זכות (טעם וסיבה) ליציאתם ממצרים, כדי שיוכלו לקבל את התורה[14] (ולכן לא נאמר במדרש „בזכות שהם עתידים לקבל את התורה" וכיו"ב)].

וצריך ביאור, שאין זה ברור כ"כ בלשונו כאן „וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו", דחסר עיקר ההדגשה במענה על שאלת משה („מה זכות כו'") — שאין זו זכות שיש להם עכשיו אלא זוהי התכלית והמכוון והמטרה של היציאה. זאת ועוד: בפירושו השני כותב רש"י בפירוש „והיא הזכות[15] העומדת לישראל"[16].

ג. עוד י"ל, דכיון שהקב"ה יודע עתידות, לכן אפשר שיתן שכר על מצוה גם לפני קיומה[17], וכן בענייננו, דכיון

9) בשם אפרים על פרש"י כאן, דאפשר דצ"ל „דבר גדול יש למו על הוצאה זו" או שצ"ל „על ידי הוצאה זו". ובא' מכת"י רש"י שתחי': דבר גדול יש ביציאה זו.

10) בדפוס א' וכמה כת"י רש"י ליתא „שיצאו ממצרים" (וראה לקמן הערה 36 בסופה).

11) ולהעיר מהשקו"ט במפרשי רש"י (אמרי שפר, קיצור מזרחי, צידה לדרך) והמדרש (יפה תואר השלם) בשאלת משה „מה זכו ישראל כו'" — א) לכאורה אין הדבר תלוי בזכות, שהרי כבר הגיע זמן הגאולה, „הגיע שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו" (ל' רש"י בא יב, ו), וכי משה שדרכו להליץ תמיד על ישראל נעשה ח"ו קטיגור לישראל עד ששואל „מה זכו ישראל". ב) ועד"ז הוא לפי הגירסאות ברש"י שהובאו לעיל הערה 9.

12) ראה יפ"ת (ובהשלם) לשמו"ר שם, שביאר דברי המדרש באו"א, שהעיקר הוא בזכות משה (וכההמשך במדרש: על ידך). ע"ש.

13) ועי"ד שהוא ביחס לבריאת העולם, שהיא בשביל התורה, ובגמ' (שבת פח, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת בראשית א, לא) דהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית כו'.

14) בדפוס ראשון ליתא תיבות אלו'. ולהעיר מבאר יצחק על פרש"י, שמפרש דלפי הד"א כאן ד„וזה לך לאות" קאי על למטה „בהוציאך גו'", ולא בא לתרץ שאלת משה — הרי לפ"ז שאלת משה „וכי אוציא את בנ"י ממצרים" היא כפשוטה, ד„הם שני בחינות הסכנה שבשליחות מפאת נקלתו בעיניו לבוא אל שער המלך ומצד עצם השליחות שנשתלח אליו כו'" (ולא שאל כלל על זכות הגאולה). אבל בדפוס שני ורוב כת"י (שתחי') איתא „והיא הזכות העומדת לישראל".

15) אף שבזה יש לפרש ע"ד הפירוש במדרש (הנ"ל בפנים) „זכות התורה" ולא זכות קבלת התו־רה. אבל לכאורה דוחק הוא בלשון רש"י „שתקבלו התורה".

16) להעיר מכמה עניני וציווי התורה שהם

17) ושם הגירסא שונה: שאני מבטיחך ליתן תורה על ידך בהר הזה (ויש דוגמתו כו') — ע"ד ל' המדרש.

*) ושם הגירסא שונה: שאני מבטיחך ליתן תורה על ידך בהר הזה (ויש דוגמתו כו') — ע"ד ל' המדרש.

שהקב"ה ידע שעתידים לקבל את התורה לכן מלכתחילה הוציאם עבור הזכות בעתיד[19].

אבל גם פירוש זה צ"ע, כי כאשר ה־ מעשה שבעתיד ייעשה ע"י האדם עצמו, אפשר שייחשב לזכות,

אבל בנדו"ד, הרי מ"ת לא הי' מצד בחירת בנ"י, וכדברי חז"ל[19] "שכפה ה־ קב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" ולכן "מכאן מודעה רבא לאורייתא", הרי שאין מ"ת דבר ה־ תלוי ברצונם ובבחירתם, וא"כ אין מקום לשכר עבור מעשה זה.

זאת ועוד: כיון שהקב"ה אמר "בהו־ ציאך את העם ממצרים תעבדון את ה־ אלקים על ההר הזה" נמצא, שבנ"י היו מוכרחים בזה מצד עצם דיבורו של ה־ קב"ה.

[ואין זה דומה להא שהקב"ה יודע עתידות, ואעפ"כ אין ידיעה זו מכריחה את בחירת האדם (כמבואר בכ"מ[20]) — ש־ הרי ידוע, שבמה דברים אמורים בידיעת הקב"ה, משא"כ בדיבור שלמעלה, שהוא דבר שבגלוי, הדיבור מכריח את ה־ בחירה (כמבואר[21] בענין "צדיק[22] ורשע לא קאמר"[23], דאף שהקב"ה יודע אם יהי' צדיק או רשע, אבל כיון שידיעה זו לא באה בדיבור ("קאמר") אין זה מכריח את בחירת האדם), ועפ"ז, כיון שבנדו"ד אמר הקב"ה "תעבדון את האלקים על ההר הזה", הרי היו בנ"י מוכרחים בזה, ואי אפשר לתת להם שכר על מעשה זה].

ואין זו סתירה להיסוד דבחירה חפ־ שית [ש"עיקר[24] גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה . . שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני ה־ אדם עושה בין טובים בין רעים כו' שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר

ע"ש העתיד, כמו: "את מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם" (פרש"י פינחס כה, יח), "מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם רות המואבי' ונעמה העמונית" (רש"י מטות לא, ב).

ולאידך (במדת פורעניות) — בן סורר ומורה ש־ לא על חטאו נהרג אלא על שם סופו נהרג (סנהדרין סח, ב), ימות זכאי ואל ימות חייב (שם עא, ב במשנה. פרש"י עה"ת תצא כא, יח). אלא דשם מפורש "הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה כו'". ולהעיר גם מרש"י לך (יד, יד): עד דן, שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל. וראה רש"י ויחי מח, ח.

ואף גם לפי פרש"י וירא (כא, יז. מר"ה טז, ב) "באשר הוא שם, לפי מעשיו שהוא עושה עכשיו הוא נידון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות כו'", מובן דשאני מדה טובה, זכות מעשים טובים.

18) הואיל משה (באר היטב), דברי דוד ובאר יצחק כאן. ולהעיר מתולדות נח (ובעץ יוסף) ל־ שמו"ר שם: בזכות התורה כו' שאז יתהפך לבבם ומעשיהם לטוב כי עתה העדר צדקתם הוא רק במקרה (וראה כלי יקר פרשתנו עה"פ ג, יא קרוב לסופו). ולכאורה זוהי הכוונה בספורנו עה"פ "א"ל אע"פ שאינם ראויים הם מוכנים לעבוד את האלקים על ההר הזה בהוציאך אותם מבין הפושעים", ולפ"ז ה"ז קרוב יותר למציאותם עכשיו.

19) שבת פח, א. הובא בפרש"י יתרו יט, יז "ומדרשו". אבל ברש"י לא הובא ההמשך "אם אתם מקבלים כו'". וע"פ פרש"י האזינו (לב, י ד"ה יסובבנהו) משמע, שלפרש"י לא הי' בגדר הכרח אלא חיבה. וראה תו"א מג"א צח, ד. וראה לקמן בסוף השיחה.

---

20) רמב"ם הל' תשובה פ"ה ה"ה. ובהנסמן בהערה הבאה.

21) ראה שעה"ת (לאדמו"ר האמצעי) ח"א יח, ג. כד, ד ואילך. תו"ח בראשית ל, ד. שם תולדות יד, ג ואילך.

22) נדה טז, ב. וראה גם רמב"ם שם ה"ב.

23) כ"ה בתניא פ"א, מקומות שנסמנו בהערה 21 וכ"מ בדא"ח. ובנדה שם "רשע או צדיק לא קאמר". אבל בתנחומא פקודי ג' מקדים צדיק לרשע, וכן בחדא"ג מהרש"א נדה שם. ועוד.

24) רמב"ם שם ה"ג.

עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם"] — כי יסוד זה נאמר רק ב־שייכות להנהגת אדם פרטי, אבל לא בנוגע למ"ת (לכלל ישראל), וכדמצינו בפירוש, כנ"ל, שכל עיקרו של מ"ת לא הי' מצד בחירתם בלא"ה, אלא ע"י כפיית הקב"ה.

וא"כ הקושיא במקומה עומדת, דלכ־אורה איך אפשר להחשיב זה שקבלו בנ"י את התורה לזכות להם, מאחר שזה הי' שלא בבחירתם אלא הוכרחו לקבלה בעת מ"ת, ויתירה מזו היו מוכרחים בזה מעת דבר ה' "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה"[25] — וא"כ, איך הוי יצי"מ שכר על מ"ת (והרי כל ענין שכר ועונש מיוסד על היסוד דבחירה חפשית, כמבואר ברמב"ם[26])?

ולכן נ"ל שבדברי רז"ל כאן מרומז ענין נוסף על עצם קבלת התורה ע"י ישראל, שענין זה הוא בבחירתם ועליו קיבלו השכר דיצי"מ.

ד. ויובן זה בהקדם דברי "הגדה" שהובאו בכמה ראשונים[27] על תוכן מצות ספירת העומר בין פסח לעצרת (בזה"ז),

ד"בשעה[28] שאמר להם משה רבינו ע"ה תעבדון את האלקים על ההר הזה אמרו לו ישראל משה רבינו אימתי עבודה זו אמר להם לסוף חמשים יום והיו מונין כל אחד ואחד לעצמו (מכאן קבעו חכמים לספור העומר כו')".

ויש לעיין מתי אמר להם משה ל־ישראל "תעבדון את האלקים על ההר הזה". דהנה מפשטות לשון האגדה הנ"ל, שאמר להם משה "לסוף חמשים יום", משמע, שזה הי' בצאתם ממצרים. אמנם בשבלי הלקט[29] הובא "מדרש אגדה" זה בלשון אחרת וז"ל: "לפי שכשנתבשרו ישראל לצאת ממצרים נתבשרו שהן עתידין לקבל [את] התורה לסוף חמשים יום ליציאתן שנאמר בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, הרי הנו"ן של תעבדון יתירה לומר לך לקץ חמשים יום תעבדון את האלקים (שתעבדון) [שתקבלו] את התורה וישראל מרוב חיבה היו מונין בכל יום ויום ואומרים הרי עבר יום אחד ויום שני וכן כולם שהי' נראה בעיניהם כזמן ארוך מתוך חיבתן הגדולה על הדבר (לכך הספירה נקבע לדורות)".

הרי מפורש, שמשה אמר להם "תעב־דון את האלקים על ההר הזה" "כשנת־בשרו ישראל לצאת ממצרים", שזה הי' עוד בהיותם במצרים, וכמסופר בפרש־תנו[30] שזו היתה שליחותו הראשונה של משה רבינו, לאסוף את זקני ישראל ולאמר להם "פקוד פקדתי גו' אעלה אתכם גו'", ולפי גירסת השבלי הלקט הרי אז בישר להם משה שהם עתידים לקבל את התורה ("תעבדון את האלקים גו'"). וכן מדייק שם בלשונו, שמשה אמר

---

25) לכאורה יש לתרץ (לולא הענין ד"כפה עליהם כו'") ע"פ דברי הרמב"ם שם פ"ו ה"ה, שיש חילוק בין כלל ישראל וכל פרט מעם ישראל, שהגזירה על הכלל אינו מכריח הפרט ("לפי שלא גזר על איש פלוני כו'"), ולכן מגיע שכר או עונש לכל פרט, וכן בענייננו, דתעבדון הוא גזירה על הכלל, אבל כל פרט מישראל שקיבל התורה מרצונו מקבל שכר והוא בבחירתו.

אבל אינו, שהרי כאן מדובר על "זכות" של כלל ישראל שראויים ליצי"מ, ולא על זכות הפרט, כמו שיצי"מ פירושה — יציאת עם ישראל (ולא יציאה של ריבוי יחידים), והרי על הכלל כבר נגזר שתעבדון.

26) הל' תשובה פ"ה ה"ד.

27) עיטור (עשרת הדברות הלכות מצה ומרור בסופו — הובא בשו"ת הרשב"א ח"ג סרפ"ד). ר"ן סוף פסחים.

28) ל' העיטור. ועד"ז ברשב"א ור"ן שם.

29) ערוגה ח' בתחלתה (סימן רלו).

30) ג, טז ואילך.

להם „שעתידין לקבל התורה לסוף חמ־שים יום ליציאתן", שמזה משמע שדיבור זה הי' קודם יציאת מצרים[31].

והכי נמי מסתברא, שהרי אף שלא נצטווה משה בפירוש מאת הקב"ה להו־דיע זה לבנ"י[32], הרי כיון שמשה רבינו אוהב ישראל הי'[33], למה ימנע משה רבינו את עצמו מלהודיע בשורה טובה כזו לישראל זמן רב כ"כ [לכל הפחות י' חדשים, שהרי זמן כל מכה בערך חודש, כפרש"י[34] ש„המכה משמשת רביע חודש ושלשה חלקים הי' מעיד ומתרה בהם", וגם לפי הדיעה*[34] שג' המכות האחרונות לא נמשכו חודש, הרי בין מסירת השלי־חות הראשונה לזקני ישראל (שבפרשתנו) עד התחלת המכות עבר זמן מסויים, כ־מובן מהמסופר בסוף פרשתנו[35]].

ה. והנה ע"פ זה, שעוד בהיותם ב־מצרים נתבשרו ישראל שעתידים לקבל את התורה — והרי בשורה זו עוררה בבנ"י תשוקה גדולה לקבלת התורה, מרוב חיבה — מובן, שתשוקה זו התחילה תיכף ומיד, עוד בהיותם במצרים.

דאף שספירת הימים התחילה רק לא־חרי יציאת מצרים (ולפי ה„הגדה" שבש־אר ראשונים הנ"ל רק אז שאלו את משה „אימתי עבודה זו"*[35]), ולא לפנ"ז בהיותם במצרים — הרי זה לפי שמשה אמר להם בפירוש „בהוציאך גו' תעבדון", וא"כ מובן ופשוט, שלפני צאתם ממצרים אין מקום (לשאול „אימתי עבודה זו" ו)לס־פור הימים[36], אבל עצם התשוקה (מצד גודל החיבה), נתעוררה בישראל תיכף כשנתבשרו בשורה זו.

ויש לדייק כן גם ממשל המדרש (ש־הובא בפוסקים[37]), מ„א' שהי' חבוש בבית

---

31) והרי מפורש בכתוב בפרשתנו (ה, יז. וראה גם שם, ג. ח) „על כן אתם אומרים נלכה נזבחה לה'". אלא דלא נאמר הלשון ד„תעבדון", והעיקר — שלא נזכר הענין דמתן תורה, ורק ע"ד הבאת קרבנות לה'. וראה הערה הבאה.

32) ולהעיר שבכמה כת"י דהספורנו (הובאו בספורנו דפוס ירושלים, תש"מ) בסוף פירושו אי"ת: „ובהגידך זה לישראל ישמעו ללכת אחריך וכן תגיד לישראל כמו שהעיד באמרו על כן הם צועקים לאמר נזבחה לאלקינו" — הרי שנצטוה לומר להם זאת במצרים. וראה גם פנים יפות עה"פ.

33) מנחות סה, סע"א.

34) וארא ז, כה.

*34) רמב"ן בא י, ד. וראה בחיי שם, ה.

35) ראה באורי מהרא"י, אמרי שפר, באר היטב, קצור מזרחי ושפ"ח כאן.

*35) אבל י"ל, שלא לאפושי במחלוקת, שגם לפי ההגדה שבשאר הראשונים, בישר להם משה ע"ד מ"ת תיכף כשבישר להם ע"ד יציאת מצרים, זמן רב קודם יצי"מ, ואז שאלו „אימתי עבודה זו", והכוונה במענה משה „לסוף חמשים יום" אינה „חמשים יום" מיום ההוא, אלא חמשים יום לאחרי יציאת מצרים. ורק מנין הימים („והיו מונין כו'") התחיל אחרי יצי"מ.

36) וזה שלא התחילו לספור תיכף כשיצאו ממצרים ביום ט"ו בניסן ורק התחילו ביום ט"ז ניסן, יש לומר בפשטות, כי ביציאתם ממצרים נאמר (בא יב, לז) „ויסעו בנ"י מרעמסס סכתה" ובפרש"י „ק"כ מיל היו ובאו שם לפי שעה שנאמר (יתרו יט, ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים", ולכן חשבו שתיכף יבואו להר סיני לקבלת התורה, ולכן לא שאלו באותו יום למשה „אימתי עבודה זו", ורק כאשר כבר בא ליל ט"ז ניסן וראו שעדיין אינם קרובים להר סיני לקבלת התורה, אז שאלו „אימתי עבודה זו" ואז התחילו למנות הימים (אבל ראה חידושי חת"ס פסחים, בהלכות פסח סי' תל סק"ד). ולפי טעם זה בספה"ע (ע"פ ה„אגדה"), מובן בפשטות הא דספירת העומר היא מתחלת הלילה (וראה מנחות סו, א).

אבל להעיר: א) בשבלי הלקט הלשון „שאומרים הרי עבר יום אחד כו'", ב) בפרש"י פרשתנו מפורש „לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים". ואולי דבר זה שיהי' לסוף ג' חדשים מיציאתם, לא אמר משה לישראל (ובדפוס ראשון וכמה כת"י רש"י שתח"י ליתא בפרש"י „שיצאו ממצרים", כנ"ל הערה 10).

37) מטה משה ח"ה סימן תרפה. אבודרהם הל' ספירת העומר (בשינוי לשון קצת).

האסורין כו', קבע לו המלך זמן ולתת לו בתו, והי' מונה והולך עד בא הזמן", וב־מקום אחר[38] הובאו הדברים בפרטיות יותר[39], שהמלך אמר ל„אדם א' המושלך בבור ואסור שם", „אני[40] אתיר אותך ואוציא אותך מבור הזה ולזמן פלוני אתן לך את בתי (לאשה), ושמח אותו אדם שמחה גדולה אמר לא די שמוציאני מ־בור הזה אלא עדיין רוצה ליתן לי בתו, וכן עשה המלך הוציאו מהבור והלבישו בגדים נאים כו' כשראה אותו איש כך שהמלך קיים כבר מקצת דבריו התחיל למנות מיד כמה זמן יש למה שקבע לו המלך לתת לו בתו . . כך היו ישראל במצרים כמו בבור וכו'"[41]. הרי שמנין הימים התחיל רק לאחרי שהמלך קיים מקצת דבריו והוציאו מן הבור, אף ש־שמחת האסיר התחילה תיכף כשנתבשר בבשורה הטובה, שמזה מובן בענינו, ש־שמחת בנ"י התחילה עוד בהיותם במצ־רים כשנתבשרו ע"ד יציאתם ממצרים וקבלת התורה, אבל מנין הימים התחיל רק לאחרי היציאה בפועל.

וע"פ כל הנ"ל יש לבאר דברי (רז"ל ו)רש"י „וששאלת מה זכות יש לישראל דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים":

בזה שהקב"ה הודיע שיקבלו את ה־תורה לאחרי צאתם ממצרים נתעוררו אצלם השתוקקות וגעגועים גדולים לקבלת התורה, ותשוקה זו ודאי נחשבת לזכות גדולה לישראל [שהרי דבר זה (תשוקת ישראל לקבל התורה) לא בא בפירוש במאמר השם, ורק אמר למשה „תעבדון את האלקים על ההר הזה"].

ועפ"ז יש לומר עוד יותר, שבגלל זה גם עצם קבלת התורה בהר סיני נחשבת לזכות (וכדמצינו בריבוי מקומות[42] שזהו שבחם ומעלתם של ישראל שקבלו את התורה בהר סיני) — הגם שכפה עליהם הר כגיגית, ועוד זאת, שעצם מאמר השם „תעבדון את האלקים על ההר הזה" כבר הכריח הענין דקבלת התורה (כנ"ל) — כי הענין דקבלת התורה „התחיל"*[42] מהש־תוקקות וגעגועים של ישראל לקבלת ה־תורה עוד בהיותם במצרים, שדבר זה בא מרצונם ובחירתם, וזה גופא גילה, שגם מעשה הקבלה שלהם בהר סיני לא הי' (רק) ענין הכרחי וכפי', אלא יש בזה

38) ספר המנהגים לר"א טירנא בהגהות.

39) בספר המנהגים שם לא הובא זה בשם „מדרש". אבל משמע שהוא אריכות המשל דה־„מדרש" שהובא באבודרהם ומטה משה.

40) כ"ה בהוצאת ספר המנהגים הנ"ל משנת תסח ועוד. ובכמה דפוסים (הוא בשינויים קלים, ו)איתא „שר" במקום „מלך".

41) להעיר מתניא פמ"ו ופמ"ט.

42) ראה פרש"י האזינו לב, י ד"ה ימצאהו. ברכה לג, ב ד"ה ויאמר. שם, ג ד"ה והם. ובכ"מ.

42) להעיר מפרש"י עה"ת בא יב, כח (מ־מכילתא עה"פ) „מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו עשוי". ונפק"מ להלכה, דכאשר אין יכולים להתענות „נקבלי' עילוון ולכי בטיל הגזירה ליתבא", „דמשום קבלה מהני לן כתעניתא" (תענית ח, ב ובפרש"י שם ד"ה ניקבל). וכ"ה להלכה בשו"ע או"ח (סתקע"א ס"ג), ובב"י לטור שם „ועולה להם כאילו התענו אותם", היינו שע"י שהאדם קבל ע"ע להתענות, ה"ז גופא נחשב ומהני כתענית, שמצילו כו' בעת הצורך (ראה פרש"י שם ד"ה מנלן). וכמו שלמדין בגמ' שם מהכתוב (דניאל י, יב) „ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלקיך נשמעו דבריך". וראה מאירי תענית שם. ירושלמי תענית רפ"ג ובמפרשים שם.

*) ולהעיר שגם במדרש לקח טוב בא שם מסיים (בהמשך ללשון המכילתא הנ"ל) „וכה"א בדניאל למן היום כו'".

גם מעשה קבלה[43] מצד רצונם ובחירתם[44].

וזהו הפירוש „מה זכות יש לישראל כו' עתידים לקבל התורה", שזוהי זכות שקדמה ליציאת מצרים והיא סיבה וזכות שבגללה יצאו, כיון שהתחלת קבלת התורה היא מההשתוקקות לכך בהיותם במצרים, כנ"ל.

ו. והנה ידוע שכל סיבה ומסובב יש שייכות תוכני ופנימי ביניהם, ובנדו"ד, דכיון שתשוקתם של ישראל למ"ת היא הסיבה והזכות ליציאתם ממצרים, צ"ל שיש שייכות ביניהם, והוא מעין הענין דיצי"מ.

ויש לבאר זה (בפנימיות הענינים):

ידוע[45] שפירוש ענין יציאת מצרים הוא לא רק היציאה הגשמית מארץ מצרים כפשוטה, אלא היציאה מכל מיצרים וגבולים רוחניים, היינו לא רק מהמיצר דהיצר הרע, וגופו ונפשו הבהמית של האדם (מצרים דקליפה), שהם מעלימים ומסתירים על אור נשמתו ומונעים את האדם מעבודת השם, אלא גם מהמיצרים וגבולים שישנם בקדושה גופא („מצרים" דקדושה). דכאשר עבודת השם מיוסדת אך ורק על הבנת והשגת האדם או על רגש מדותיו (אהבת ה' ויראתו), הרי עדיין נמצא במצב של „מיצר", כי עבודתו היא במדידה והגבלה, לפי המדידות של הבנתו והשגתו או רגש מדותיו, וכמ"ש רבינו הזקן בספר התניא[46] ד„אפילו . . צדיק גמור עובד ה' ביראה ואהבה בתענוגים . . אינה בטילה . . לגמרי . . רק הוא דבר בפני עצמו", שעבודתו מוגבלת לפי אופן ה„מציאות" שלו:

ואמיתית ענין יציאת מצרים, היציאה מכל מיצרים וגבולים (גם דקדושה) הוא כאשר עבודת האדם היא מתוך ביטול גמור[47], שאין האדם מציאות לעצמו כלל אלא הוא בטל להקב"ה, וכמ"ש[48] „לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", שבזה שהקב"ה הוציא את בנ"י מארץ מצרים הרי בזה גופא נעשו ישראל עבדי השם, דעבד אינו מציאות לעצמו אלא בטל לאדונו, וזוהי היציאה האמיתית מכל מיצרים וגבולים, כאשר האדם הוא בדרגא של עבד, בטל בתכלית להקב"ה.

ועפ"ז מובנת השייכות בין זכותם של ישראל בכך שעוד בהיותם במצרים השתוקקו לקבלת התורה להענין דיציאת מצרים, שהרי בהודעת הקב"ה למשה מפורש „בהוציאך גו' תעבדון את האלקים על ההר הזה", היינו לא סתם קבלת תורה ומצוות אלא עיקר ההדגשה היא על ענין העבדות, שישראל ייעשו עבדי השם, ולעבדות זו השתוקקו ישראל עוד בהיותם במצרים, שמזה מובן שהשתוקקות זו מורה על גודל ביטולם של ישר-

---

43) ראה תפארת ישראל להמהר"ל (פל"ב בסופו): „התורה לישראל ברצון מצד עצמם אבל הכרחי הי' להם מצד השם יתברך כו'". ע"ש.

ולהעיר מהתי' (במדת פורעניות) למה נענשו המצרים והרי נגזר עליהם „ועבדום וענו אותם", שהם עשו מחמת רשעות לבם (אף שבלא"ה היו מוכרחים בזה מפני גזירת הקב"ה) — תו"ט אבות פ"ב מ"ו בסופה. וראה רמב"ן (ובחיי) לך טו, יד בסופו.

44) ויש לומר, שאז מעשה הקבלה חזק יותר כו'. וע"ד תי' הב' בראב"ד (הל' תשובה ספ"ו) בטעם שנענשו המצרים, כי הם הוסיפו על ציווי הבורא. ע"ש. וכ"ה ברמב"ן (ובחיי) לך שם. ועוד.

45) ראה תו"א פרשתנו מט, סע"ד ואילך. וארא נז, ב ואילך. יתרו עא, ג-ד. ובכ"מ.

46) פל"ה (מד, א-ב).

47) וראה תניא פמ"ז.

48) בהר כה, נה (וראה גם שם, מב) ובפרש"י שם.

אל להקב"ה, היפך ענין של „מציאות", דאף שהיו אז במצב של גלות כפשוטה, בערות הארץ ובמצב של עבדות לפרעה, מ"מ נשתוקקו לא רק להיות בני חורין אלא ל„תעבדון את האלקים", שיהיו משועבדים להקב"ה, בביטול ושעבוד גדול, היפך הענין דמצרים – מיצרים וגבולים (גם דקדושה).

ז. עפ"ז יש לבאר גם השייכות דב' התשובות על ב' שאלות משה: א) מי אנכי „מה אני חשוב לדבר עם המלכים", ב) וכי אוציא את בני ישראל, „ואף אם חשוב אני מה זכו ישראל שתעשה להם נס ואוציאם ממצרים"[49] – שע"ז השיבו הקב"ה „שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה, לא שלך היא כי אם משלי כי אהי' עמך כו' וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה".

וע"פ הנ"ל יש לומר, שיש שייכות וקשר פנימי ביניהם, דשניהם מורים על ענין הביטול והעדר המציאות, שזו היא ה„זכות" והסיבה ליציאת מצרים כנ"ל.

ביאור הענין[50]:

התוכן הפנימי במענה הקב"ה למשה „לא שלך היא כ"א משלי", הוא, שזה מוסב על מה שאמר משה „מי אנכי מה אני חשוב לדבר עם המלכים", שע"ז אמר לו הקב"ה שאכן אין המדובר ב־חשיבות שלו שמחמתה נבחר הוא להיות שליח ה' לגאול את ישראל, „לא שלך היא כי אם משלי, כי אהי' עמך", שכולה אינה מתייחסת למשה כלל, אלא כולה היא משלי, ובמילא אין לדון כלל בנוגע למעלתו וחשיבותו של משה, שהרי הגאולה היא של הקב"ה, וכשמשה ילך לפרעה ה"ז הליכת הקב"ה כביכול, כי אהי' עמך.

ועד"ז הוא בענין הב', „מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים" שאמר הקב"ה „דבר גדול יש לי על הוצאה זו", שאין המדובר כאן בזכות ובמעלת ישראל, אלא ש„דבר גדול יש לי על הוצאה זו", דכל הדבר אינו אלא ענינו של הקב"ה.

והזכות הנדרשת מבנ"י שיזכו ל„דבר גדול" זה שהוא „לי" (של הקב"ה) – היא ענין הביטול, שזהו תוכן ענין ההשתוקקות של ישראל עוד בהיותם במצרים ל„תעבדון את האלקים", המורה על תכלית הביטול שלהם, כנ"ל באורך.

ח. והנה מכיון שמ"ת הוא התכלית והמטרה דיצי"מ, צ"ל, שבמ"ת נתעלו למדריגה נעלית יותר בביטול הנ"ל. אבל לכאורה מצינו להיפך, שלא זו בלבד שלא נתעלו לגבי הביטול שכבר הי' בהם במצרים (בהשתוקקותם לתעבדון גו'), ובפרט לאחרי יצי"מ שנעשו „עבדי השם", אלא להיפך, שבעת מ"ת הוצרך להיות „כפה עליהם הר כגיגית", להכריחם לקבל את התורה[51].

ויש לומר שלא רק שאין זו סתירה להנ"ל, אלא שהיא הנותנת, דכפה עליהם הר כגיגית הוא המשך לתשוקתם וביטולם להקב"ה כהכנה למ"ת, שבמ"ת בא זה לשלימותו.

דהנה בפרש"י עה"פ[52] „אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים" איתא „כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי".

---

49) פרש"י עה"פ ג, יא.

50) להעיר מכלי יקר ואוה"ח עה"פ. פנים יפות. ועוד.

51) להעיר מקושיית התוס' (שבת פח, רע"א) עד"ז – לענין הקדמת נעשה לנשמע.

52) יתרו כ, ב.

ומשמע שעיקר השעבוד והביטול נעשה בעת מ"ת. ועכצ"ל, שבעת מ"ת נתעלו בנ"י, דאף שתיכף ביציאתם ממצרים נעשו „עבדי השם", הנה ע"י מ"ת נתעלו למדריגה נעלית יותר.

ויש לומר הביאור בזה[53]:

בענין ביטול של עבד אל המלך, שאינו מציאות לעצמו, כ"א כל מציאותו היא מציאות המלך, יש כמה אופנים: כאשר הביטול וקבלת עול הם מצד ה־אדם, העבד, שהוא קיבל על עצמו לה־יות עבד המלך, הרי בביטול זה יש בדקות גם תערובת של מציאות האדם, שהרי סיבת היותו לעבד וסיבת ביטולו הוא מצדו (העול שקיבל מרצונו); ואמי־תית ענין הביטול הוא כאשר הוא בא לא מצד העבד, שהוא קיבל עליו אדנות המלך, אלא כאשר הוא בא לגמרי מצד המלך עצמו, שהמלך עושה אותו ל־עבד[54].

וזוהי פנימיות הענין ד„כפה עליהם הר כגיגית"[55], דאז נשלם הענין דעבדי השם בתכלית, שביטולם להקב"ה אינו תלוי במציאותם (שהם הקדימו נעשה ל־נשמע), אלא מצד הקב"ה, שאז הרי נוסף ע"ז שהביטול הוא בעצם מציאותם, הוא גם אמיתי ופנימי יותר, כי הם מוכרחים להיות עבדים לא מצד מציאותם אלא מצד הקב"ה.

וענין זה הי' אפשרי רק לאחרי שהי' אצל בנ"י הביטול דהתשוקה הגדולה לקבלת התורה, שעי"ז הגיעו לביטול גמור שמצד האדם להיות עבדי ה', ועד שהקדימו נעשה לנשמע, הנה אז כאשר כפה עליהם הר כגיגית נמשך ונפעל בהם הביטול שמצד הקב"ה שלמעלה ממציאותם, וחדר לתוך פנימיותם.

ט. וכשם שהוא ביצי"מ, דהזכות ש־היתה לישראל שהקב"ה יעשה להם נס ויוציאם ממצרים, היא תשוקתם למ"ת, „בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", עד"ז הוא בגאולה העתידה לבוא בקרוב ממש, דזכותם של ישראל הוא זכות הקיווי והצפי' להגאולה, כדאיתא במדרשים[56],

שבזה נכלל ג"כ הכוסף והתשוקה לתורתו של משיח, ד„מפני[57] זה נתאוו כל ישראל כו' לימות המשיח כו' לפי שבאותן הימים תרבה הדיעה והחכמה והאמת שנאמר[58] כי מלאה הארץ דיעה את ה' . . מפני שאותו המלך שעומד מזרע דוד בעל חכמה יהי' יתר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו ולפיכך ילמד כל העם",

שיהי' במהרה בימינו, תיכף ומיד ממש.

(משיחת ש"פ קדושים תשכ"ז)

---

53) בהבא לקמן ראה בארוכה ד"ה רני ושמחי תשכ"ז (סה"מ מלוקט ח"ד ע' רפה ואילך ובהערות שם).

54) ראה במאמר שם הערה 28, דיש לומר, ש־זהו הטעם על זה שהשעבוד דעבד שמכרוהו ב"ד הוא שעבוד גדול יותר מהמוכר עצמו (דמכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית משא"כ המוכר עצמו, ועוד חילוקים – קידושין יד, ב), כי המוכר עצמו הוא ברצונו וכשמכרו אותו ב"ד הוא על כרחו.

55) ראה גם תפארת ישראל להמהר"ל שם בארוכה.

56) ילקוט תהלים רמז תשלו, ממדרש תהלים מזמור מ. הובא באבודרהם ס' תפלות יוהכ"פ בסופו. מדבר קדמות להחיד"א מערכת ק' אות טז. וראה בפרטיות לקו"ש ח"ל ע' 3־182. וש"נ.

57) ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב.

58) ישעי' יא, ט.